

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Հասարակական երևույթների քաղաքականը:—Դարձնայ հայի անընթերցասիրտության մասին:—Կրթոցից դուրս կազմակերպուած կրթական միջոցներ:—Հայ ընթերցողների սահմանափակ կոնսիդեցիան:—Բարձրագոյն մանիֆեստ:—Ուժեղացած պահպանութիւն:—Դասասանական պայտօի վճիռը:—Միևիւսորների կոմիտէի որոշումը օտարեկրացիների բնակավայրերի մասին:—Փինշանդիայի նոր զենտայ-մահանգապետի որոշումը:—Բարձրագոյն հաստատուած մամուլի նոր օրէնքներ ֆինլանդիայում:—Պետական օժանդակութիւն յԶԵԱՍՄՈՃՈՅ:—Երագրիւն:—Սօխականիւններ:

Հասարակական երևոյթները տարբերուած են բնականնեւրից իրանց չափազանց բարդութեամբ. այլ կերպ չէր էլ կարող լինել, քանի որ հասարակութիւնը բաղկացած է այնպիսի բարդ էակներէից, ինչպէս են մարդիկ իրանց ազատ կամքով, հոգեկան յոյզերով, բազմակողմանի ձգտումներով և ուսուպիական երազանքներով:

Հասարակական երևոյթներում յաճախ պատճառները և հետևանքները այնպէս խճճուած են լինում որ մէկը միւսի տեղ է ընդունուած. այդպիսի խճճուած հանգոյցները շատ սահաւալ է կարելի լինում լուծել Ալեքսանդր Մակեդոնացու կտրականութեամբ, և յաճախ միայն հարցերի մանրազնին, անաշու ու ազատ քննութիւնն է մնում իբրև ստոյգ միջոց: Հասարակական բարդ հարցերից է և հայի անընթերցասիրտութիւնը:

Այդ ցաւալի երևոյթի վրայ տարիներ շարունակ խօսուած է, և այնուամենայնիւ մնում են չբացատրուած մի շարք փաստեր. այդ հանգամանքը ցոյց է տալիս որ այնքան էլ պարզ խնդիր չէ այդ, ինչպէս երևում է առաջին անգամից: Նոյն այս էջերում մենք առիթ ենք ունեցել խօսել նոյն երևոյթի մասին (1901 թ. ԱՆ 5, 7, 1902 թ. ԱՆ 7, 1903 թ. ԱՆ 5, 6, 1904 թ. ԱՆ 8)՝ մօտենալով նրան զանազան կողմերից, բայց դեռ ևս մնում են բաւական չպարզած կէտեր:

Կան մի շարք ֆակտեր, որոնք ցոյց են տալիս որ անընթերցասիրտութիւնը մեղանում չի պայմանաւորում միայն տգիտութեամբ, մայրենի լեզուն չիմանալով կամ ընթերցողները

կողմից դրած մեծ պահանջներով, որ անկարող է գոհացնել հայ տպագրական խօսքը:

Պօսէք երկու սեուի հայ «խնտելիզենտներին» հետ, այն էլ այնպիսիների, որոնք հասկանում են հայերէն, մի կողմ թողնելով հայերէն չիմացող լէգիօնները, և դուք կը համոզուէք, որ այդ խնտելիզենտների մեծագոյն մասը առհասարակ իր «փէշակից» կամ առօրեայ հոգսերից դուրս չի հետաքրքրում ուրիշ բանով, եթէ իհարկէ չհաշուենք լրագրական սենսացիօն լուրերի ընթերցանութիւնը: Այդ «խնտելիզենտներին» մէջ զարգացած են կուլտուրական կեանքի միայն արտաքին պահանջները, իսկ ներքին, մորալ պահանջները մնացել են անմշակ: Բարձր կրթութիւնը նրանց տուել է որոշ տեղեկութիւններ որոշ զբաղմունքի համար, և դրանց կեանքի գլխաւոր նպատակը դառնում է՝ ըստ կարելոյն լաւ շահագործել իրանց արհեստը, ձեռք բերելու նպատակով իր դիրքի, կոմֆորտի և ապահովութեան համար որքան կարելի է շատ փող: Գաղափարական ձգտումները երբեմն փայլում էին դրանց ուսանողական կեանքում (այն էլ շատ քչերի մօտ), սակայն կեանքի մէջ շատ շուտով իջան, ինչպէս վատ ֆրաթէ գդալներից արծաթի բարակ շերտը... Ունենալով չափազանց սահմանափակ մորալ խնտերեններ՝ այդ մարդիկ գոհ են իրանց փէշակով, իրանց տունուտեղով, իրանց գռեհիկ ժամանցով, բնաւ պահանջ չզգալով հետեւելու իրանց շրջապատող ազգային, հասարակական կեանքին, հետաքրքրուելու ազգային թէ՛ համաշխարհային գրական ու մտաւոր աշխարհի նոր հոսանքներով: Եւ այդ տիպի մարդիկ առհասարակ չեն կարողում, չեն հետաքրքրւում, որովհետեւ, որոշ դաստիարակութեան շնորհիւ նրանց մէջ զարգացած են միմիայն մերկանախ, զգուհիկ պահանջները, իսկ դրանց էութեան գաղափարական կողմը մնացել է խոպան դրութեան մէջ: Դրանք իրանց մտաւոր-բարոյական ընդհանուր կերպարանքով շատ նման են մեր բուրժուա դասակարգին:

Այլ պայմաններից է առաջ գալիս անընթերցասիրութիւնը մեր հասարակ ժողովրդի մէջ. տգէտ, աշխարհից կտրուած մեր գիւղական մասսան կամ կարգաւ չգիտէ, կամ կարգացածը հասկանալու պատրաստութիւն չունի: Տգիտութեան աստիճանների մասին գաղափար կազմելու համար բաւական է իմանալ որ Անդրկովկասում միջին թուով 15 գիւղին՝ կամ 7000 բնակչին հազիւ մի հատ սկզբնական ուսումնարան է ընկնում: Եթէ համեմատելու լինէք սկզբնական դպրոցներում սովորողների տոկոսը ազգաբնակչութեան թուի հետ, դուք կը տեսնէք որ մեր երկրում այդ տոկոսը աւելի նուազ է, քան Ռուսաստանի մի-

ջին նահանգներում. Անդրկովկասում այդ տոկոսը հաւասար է 1,5, մինչդեռ արմատիկ 2,9. բայց չափաք է մոռանալ որ այս վերջին թիւն էլ չափազանց անգոհացուցիչ է, եթէ համեմատելու լինենք այլ երկրների հետ: Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներում, օրինակ, այդ տոկոսը կազմում է 17, իսկ Շվեյցարիայում 15^{1,3} *) Լարցը մեզանում աւելի ևս մտայլ գոյն է ստանում, երբ ի նկատի էք ունենում և այն հանգամանքը, որ եղած սկզբնական ուսումնարաններն էլ իրանց չնչին ծրագրով այնքան քիչ մտաւոր պաշար են տալիս իրանց սաներին, որ չափազանց դժուար է դրանց հասկացողութեան համեմատ գըրուածներ ճարել: Սկզբնական դպրոցների տուած չնչին մտաւոր պաշարը ճոխացնելու և ընդարձակելու նպատակով Ռուսաստանում առանձին ուշք են դարձնում դպրոցից դուրս կազմակերպուած կրթական միջոցների վրայ: Այդպէս օրինակ, դպրոցին կից բացւում են կրկնողական դասընթացներ, որոնց նպատակն է լրացնել ու ընդլայնել սկզբնական ուսումնասցածների մտաւոր պաշարը. դպրոցի հետ կապում են ժողովրդական զբաղարանները հմուտ անձանց ղեկավարութեամբ. աւելացրէք ժողովրդական դասարտողական ընթերցումները—և դուք կը ստանաք դպրոցից դուրս կազմակերպուած միշարը կրթական միջոցներ, որոնցից դուրս ենք մենք:

Մեր սկզբնական դպրոցների ուսուցիչները շատ պաշտօնական կերպով են վերաբերում իրանց յանձնած գործին և չինցոյց տալիս այն նախաձեռնող ու անձնուէր ոգին, որ յատուկ է, օրինակ, գեմստվոյական ուսուցիչներին: Այդպիսից դուրս կազմակերպուած կրթական միջոցներ չունենալով մեր գիւղացին դուրս գալով սկզբնական ուսումնարանից, մոռանում է այն միջանի կցկտուր չնչին տեղեկութիւններն էլ, որ ունէր. այդպէս ահա չլարժուելով, նոր սնունդ, լրացուցիչ տեղեկութիւններ չստանալով՝ բնականաբար անընթերցասէր է դառնում ժողովուրդը:

Արդ, եթէ հաշուի չառնէք գիւղական մասսան, հայերէն չիմացող ինտելիգենտներին (որոնց թիւը պատկառելի է) և առհասարակ գաղափարական բաներով չհետաքրքրող լինտելիգենտ այն դասը, որի մասին խօսեցիք զրուածքիս սկզբում, եթէ հաշուի չառնէք հարստացած, բայց գոհիչի և սահմանափակ մնացած բուրժուազիան, տակին կը մնայ այն ողորմելի թիւը, որ կազմում է «հայ ընթերցող» կոնտինգենտը: Նա ան-

*) И. Г. Алиеговъ: «Народное образование на Кавказѣ».

կարող է ապահովել հայ ապագրական խօսքի գործիչի գոյութիւնը, ստեղծել մամուլի և գրականութեան բարգաւաճման նըպաստաւոր պայմաններ...

Լ. Ս.

Սեպտ. 14

Բարձրագոյն մանիֆեստ (շարունակութիւն).

—XXVII. Կովկասի, Թուրքեստանի և Ստեպանոյ երկրի տեղացիներին, որոնք աքսորուած են մինչև Մեր Թագաժառանգի ծնունդու օրը իշխանութեան կարգադրութեամբ ընդհանուր քրէական յանցանքներ գործելու և արատաւոր վարք ունենալու համար և բնակեցրուած են Եւրոպական և Ասիական Ռուսաստանի նահանգներում, որոնց չեն վերաբերուել նախընթաց մանիֆեստները, եթէ նրանք աքսորում օրինակելի վարք են ունեցած,—անորոշ ժամանակներով աքսորուածներին—տասներկու տարին անցնելուց, իսկ հինգ տարուց աւելի ժամանակով աքսորուածներին հինգ տարին անցնելուց, իսկ հինգ տարով և հնգից պակաս ժամանակով աքսորուածներին—որոշած ժամանակի կէսն անց կենալուց ազատել ոստիկանական հսկողութիւնից և իրաւունք տալ ապրելու տեղ ընտրելու, բացի մայրաքաղաքային նահանգներից և այն երկրից, որտեղից որ աքսորուած են (Կովկասից, Թուրքեստանից, Ստեպանլի երկրից), որտեղ ապրելու համար պէտք է ամեն-մի առանձին դէպքում տեղական բարձրագոյն իշխանութեան նախնական թոյլտրութիւնն ստանալ: Իսկ այն աքսորուածներին, որոնց աքսորի ժամանակն արդէն կրճատուած է նախընթաց մանիֆեստների հիման վրայ,—կրճատել մի տարով:

XXVIII. 1) Այն անձերին, որոնք արատաւոր վարքի համար աղմինիստրատիւ կարգով աքսորուած են գիւղական հասարակութիւնների վճռով, եթէ նրանց վարքը գովելի է, թոյլ տալ, որպէս օրէնքով (ст. 23 прилож. к ст. 205 Т. XIV Уст. Пред. Перес. по прод. 1902 г.) նրանց արտօնուած է, անցնել ուրիշ նահանգներ և հասարակութիւններ, ոչ բացառութեամբ և՛ այն տեղերի, որտեղից նրանք հեռացրուած են եղել, միայն այն պայմանով, որ վերջին դէպքում ստացուի ներքին գործերի մինիստրի համաձայնութիւնը:

2) Այն անձերին, որոնք աղմինիստրատիւ կարգով աքսորուած են Սիբիր մեղչանների համայնքների դատավճռով, այլև որոնք չեն ընդունուել գիւղական և մեղչանների համայնք-